

ILEANA IRIMESCU

TEMESWAR

Influența limbii germane asupra limbii române. Corecturi și completări

În general, specialiștii sunt de acord că problema influenței limbii germane asupra limbii române a fost insuficient cercetată. Acest lucru a fost posibil și pentru că, la vremea când s-au scris cele mai ample lucrări despre această influență lingvistică, nu existau încă toate tratatele de dialectologie germană sau toate dicționarele dialectale germane de care putem noi dispune astăzi, pentru a detecta aceste elemente și a putea evalua mai bine ponderea elementului lexical de origine germană în română.

Dorim să înlăturăm de la început impresia unei critici severe asupra câtorva lucrări apărute până acum, care tratează această problemă – așa cum s-ar putea crede că a fost intenția noastră – deoarece, din lipsă de timp, nu vom insista și asupra părților bune ale lucrărilor discutate. Adăugăm, deci, că fiecare dintre aceste lucrări a contribuit masiv la clarificarea problemelor legate de influența limbii germane asupra limbii române. Ar fi nedrept din partea noastră să nu spunem acest lucru, pentru că puțini au fost cei care s-au încumetat să trateze acest subiect și cele doar câteva observații pe care le vom face nu trebuie să dea impresia că aceste studii nu au o valoare ridicată. Dacă am adus unele obiecții, am făcut-o pentru că am considerat necesar să corectăm ceea ce nu corespunde realității lingvistice descrise, pentru a putea împiedica folosirea greșită a unor informații neconforme cu realitatea și perpetuarea acestora. Cât de ușor se poate greși, o demonstrează un singur alineat scris de Sextil Pușcariu, care cunoștea bine limba germană literară în mod sigur, dar nu a bănuțit cât de mari sunt într-adevăr diferențele dintre aceasta și dialectele germane. Deși Pușcariu se referă la influența limbii germane asupra limbii române, am luat în discuție acest pasaj pentru a invita la precauție și la verificarea afirmațiilor lansate în pripă.

În *Limba română*, vol. I, p. 273, Sextil Pușcariu pune pe seama influenței române în dialectele săsești din Transilvania folosirea dublei negații de către sași, pe care el o consideră o inovație. De fapt, dubla negație, ca arhaism morfologic în germană, s-a mai păstrat încă dialectal chiar și la șvabii din Banat, și deci cu atât mai mult la sașii transilvăneni, care sosesc pe aceste meleaguri cu o fază arhaică de limbă germană, păstrarea dublei negații putând fi eventual întărită de fenomenul de limbă similar din română. În *Sieb-sächs V 93*, s. v. *kein* găsim următoarele exemple: la 1494 – "Kain mester sal keinen nit fwderen noch Arbeth geben"; la 1609/15 "keiner dem andern nichts rest blieb"; la 1761 – "ohne gürtel soll keiner niehmals gehen"; în jurul anului 1900 este obișnuită construcția cu negativ dublu *kenet net*. După cum se vede, dubla negație s-a păstrat mult timp dialectal în limba

sașilor din Transilvania. Exemplul dat de Pușcariu este: *ech hun nătjen Kretser ge:lt nătj verdänjt*. Sinonimul lui *kein* este *nichein* cu variantele sale (*Sieb-sächs V 93*, s. v. *kein*).

Tot Pușcariu, în același alineat, pune pe seama influenței limbii române asupra dialectelor săsești din Transilvania o topică ce se aseamănă foarte mult cu cea a limbii române. Atragem aici atenția că topica germanei literare nu se suprapune întotdeauna cu cea specifică diferitelor dialecte germane, și, deci s-ar putea să nu fie vorba de o influență românească. Exemple de genul ..., *obwohl er kommt nicht...*, înregistrate astăzi în spațiul lingvistic german la vorbitori care nu vorbesc neapărat dialect, în care nu se respectă poziția finală a verbului în propozițiile secundare, sau nu se respectă bine cunoscuta *Rahmenstellung* (poziție de încadrare) a verbului în alte exemple, nu sunt rareori întâlnite. Asemenea cazuri nu sunt rare nici în dialectele șvăbești vorbite în Banat sau odinioară în Bucovina. Topica actuală a limbii germane, poziția fixă a verbului (finit) în propoziția principală și în secundară a devenit normă abia în secolul al XVI-lea, respectiv al XVII-lea. Poziția finală a verbului în secundară și fixarea ei pot fi urmărite în scrierile lui Martin Luther. Topica actuală a limbii germane este deci de proveniență cultă. Tot în aceeași perioadă se impun construcțiile culte hipotactice, care, exagerate, sunt mai apoi combătute de către scriitorii și poeții secolului al XVII-lea. (Joachim Schildt, **Kurze Geschichte der deutschen Sprache**, Berlin, 1991.)

Exemplele date de Pușcariu sunt: *nătj dau do* 'nu face asta' și *nîimmentem so*: *et* 'nu spune asta nimănui'. Bernhard Capesius, în articolul *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen*, în Helmut Kelp (coord.), **Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983**, București, 1993, p. 69, notează: "Im Verbotsatz steht die Negation am Anfang: *net goŋk duer!* (Geh nicht hin!), *nemi ri:ed ese felt!* (Rede nicht mehr so viel!). Diese in fast allen idg. und germ. Sprachen und auch noch im Ahd. übliche, erst im Mhd. bzw. Nhd. abgekommene, aber auch in den binnendeutschen Mundarten nicht mehr übliche Wortstellung ist kaum durch den Einfluß des Rumänischen und Magyarischen erst im Sbg.-S. wieder hergestellt worden, sondern dadurch höchstens bewahrt geblieben."

Sensul "cerul gurii" al săs. *Himmel*, nu este neapărat, după cum afirmă Pușcariu în același alineat, împrumutat din română, ci el poate fi atestat în Rhein II, s. v. *Himmel*, deci în dialectul vorbit în zona principală din care au venit coloniștii sași la noi.

Ultimul exemplu din **Limba română**, vol. I, p. 273, de folosire "după românescul *la*" a prepoziției germane *bei*, reprezintă, pentru cunoscători, o altă pildă de particularitate a dialectelor germane din vestul teritoriului lingvistic german (Westmitteldeutsch) (de exemplu: *Komm bei mich!*, în loc de *Komm zu mir! Ich gehe bei der Post*, în loc de *Ich gehe zur Post*). Din acele împrejurimi au fost colonizați o mare parte a strămoșilor sașilor transilvăneni, și deci apariția fenomenului în dialectele săsești nu ar trebui să ne surprindă. B. Capesius, *lucr. cit.*, p. 69, se referă tocmai la folosirea diferită față de germana literară a prepozițiilor în dialectele săsești: "Ein bisher noch wenig beachtetes Gebiet ist der von der Schriftsprache häufig abweichende Gebrauch verschiedener Präpositionen. Dazu gehört die allgemein sbg.-s. übliche Verwendung von "bei" mit dem Akk. auf die Frage „wohin?" (Adică *bei* și în locul prepoziției *zu*.)" În continuare, Capesius dă exemple și mai ciudate de folosire a prepoziției *mit* altfel

decât în limba germană literară.

Riscul unei cercetări pe un teren atât de alunecos este, după cum ne putem da ușor seama, foarte mare. Un prim simptom al cunoașterii insuficiente a elementelor germane preluate este atribuirea unor fenomene de limbă germană (veche sau dialectală) influenței românești, așa cum am arătat mai sus, iar un al doilea îl constituie explicarea unor transformări fonetice pe terenul limbii române, atunci când ele de fapt nu trebuie explicate, pentru că etimonul de origine germană dialectală este reprodus aproape exact în română, doar că el nu este bine cunoscut și deseori identificat cu corespondentul său din germana literară, de către cercetători. Tot așa, sunt explicate așa-zisele condensări semantice, ca având loc pe terenul limbii române, când de fapt au loc pe terenul limbii germane: germ. *Speise(kammer)* 'cămară' > rom. *spais, spaîț*, germ. *Leder(meister)* > rom. *Ledăr* 'pielar', sau căderea sufixului *-er* pe terenul limbii române: germ. *Leder(er)* > rom. *ledăr* 'pielar', care are loc tot pe terenul limbii germane, așa cum o arată clar dicționarele dialectale.

O lucrare consacrată tocmai acestui domeniu al relațiilor lingvistice româno-germane este și publicația ***Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas***, coordonată de Hans Gehl și Maria Purdela Sitaru, în *Materialien*, Heft 4, Tübingen, 1994. Volumul, pe drept apreciat în nenumărate recenzii, reprezintă o sursă de informație valoroasă pentru cercetarea influenței lexicale germane în română. Articolul *Rumänische Fachausdrücke deutscher Herkunft im Bereich der Kochkunst. Lexikalische und etymologische Anmerkungen*, p. 121-139, reprezintă o cercetare inovatoare și exemplară a materialului lexical de origine germană din limba română, mai precis din domeniul produselor culinare și din sfera semantică a gătitului. Fără a intra în amănunte, vom încerca să aducem completările cele mai necesare. În partea finală a lucrării se propune o clasificare a împrumuturilor de origine germană în funcție de dialectul german din care acestea provin. Această încercare, temerară chiar și pentru un germanist, are însă câteva mici scăpări.

Printre particularitățile dialectale germane renano-francone, se strecoară și unele de tip cel puțin și bavarez, pentru simplul motiv că nu se face distincția dintre vocala *a:*, lungă, și cea scurtă, *a*, care au un tratament diferit în diversele dialecte germane discutate aici. Un *a* scurt se închide la *o* [â] în dialectele preponderent bavareze din Banat, pe când un *a:* lung se închide la *â:* sau chiar *o:*, *ou* în dialectele de tip renano-francon din Banat. [Lungimea vocalei este marcată prin cele două puncte :.]. De exemplu: rheinfr. *Strouß*, bair. *Männ*.

Apoi vocala labială *ü* nu este "înlocuită" (ersetzt), ci trece în faza *i*, își pierde caracterul labial (Entrundung) în dialectele germane, dar nu numai în cele renano-francone, fenomenul fiind mult mai răspândit în jumătatea sudică a spațiului lingvistic german. Este vorba deci, mai degrabă de o "alunecare" a sunetului. (De exemplu: germ. lit. *bügel* – germ. dial. *bigle* [piglă] – rom. băn. *a piglui*.)

Singurul exemplu în care vocala labială *ü* din germană ar fi trecut pe terenul limbii române în faza *u*, poate fi ușor combătut cu argumentele autorilor enunțate în lucrare cu un rând mai sus, în care se spune că formele fără "Umlaut" (alternanță vocalică), provin din bavareză. Exemplul dat este *a dunstui*, care provine dintr-o formă germană fără "Umlaut" *dunsten*.

Asupra adaptării sunetului *ă* (*Schwa*, redat tot prin *ă* de noi din motive de ordin

tehnic) din germ. *Zimmăt, Zellăr, Zuckăr*, care în română a "devenit" *ă*, nu credem că trebuie să se mai insiste, deoarece diferențele dintre cele două sunete nu reprezintă pentru vorbitorii, care au preluat termenii ce le conțin, nici o dificultate de adaptare, ele fiind foarte asemănătoare.

O carte fundamentală pentru acest domeniu este cea a lui V. Arvinte, ***Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten*** (nach den Angaben des rumänischen Sprachatlases), Berlin, 1971. Această lucrare, apărută de aproape 30 de ani, nu este suficient cunoscută, deși are valoare de piatră de fundament pentru cercetările în domeniul influenței limbii germane asupra românei. Acest lucru, insuficiența cunoașterii ei, se datorește și faptului că nu a fost tradusă încă în limba română și că circulă într-un număr destul de redus de exemplare. În ciuda faptului că materialul prelucrat este doar cel cules de anchetatorii **ALR**, elementul lexical de origine germană din română este masiv reprezentat, foarte bine și cu precauție interpretat.

Și în privința lucrărilor cercetătorului ieșean, se observă o evoluție în timp, în sensul abordării mult mai cu prudență a problemelor legate de clasificarea și încadrarea dialectală și în diferite etape de timp a elementelor lexicale germane preluate în română. Astfel, în articolul său "Criterii de determinare a împrumuturilor săsești ale limbii române", {publicat în ***Anuar de lingvistică și istorie literară***, X (1965), Iași, p. 97-105. Versiunea franceză în ***RRL***, X, nr. 1-3, 127-132,} la pagina 102 afirmă: Împrumuturile în care nu apare cea de a doua mutație consonantică germană – există câteva exemple – provin cu siguranță din dialectul săsesc transilvănean, în care acest fenomen nu s-a petrecut în toate cazurile. Exemple: rom. *pipă* "canea", față de germ. *Pfeife*, rom. *perj* (< săs. *piärš*), față de germ. *Pfirsich*, rom. *cop* "vas de lut", față de germ. *Kopf* (în rom. există și forma cu mutație consonantică *cofă*, tot de origine săsească). În constituirea dialectului săsesc au participat și elemente provenind din germana de jos (niederdeutsch). Totuși, cea mai mare parte a "șvabilor" bănățeni și a celor bucovineni, vorbește sau vorbea dialecte de tip renano-francon în care această a doua mutație consonantică nu avut loc. Astfel, din aceste dialecte, așa-numite "Appel-Mundarten", vorbite mai ales în județul Timiș, au fost împrumutate și cuvinte care nu prezintă fenomenul fricatizării oclusivei surde labiale *p > pf*. Un astfel de cuvânt, destul de tânăr, așa cum ne-o arată și realitatea pe care o desemnează, și care în nici un caz nu este săsism, este rom. băn. *bubicop* 'frizură băiețească purtată de femei în anii '20-'30' [*DSB IV* s. v.], cf. germ. *Bubikopf*. Alt cuvânt care se sustrage rigorii criteriului enunțat de V. Arvinte este rom. *cramp* 'târnăcop' (cf. germ. *Kramp* 'Spitzhacke'), care nu numai că nu este săsesc, dar provine chiar din dialectul german bavarez, în care însă a fost împrumutat (v. Kluge, s. v.) din germana de jos. Dacă l-am fi găsit și în dicționarele dialectale germane în care este prelucrat materialul lexical din principalele teritorii de proveniență a germanilor din România, am fi înclinat spre o altă soluție. Situația este, după cum se poate lesne observa, destul de complicată. În dialectele germane bavareze, în care a avut loc a doua mutație consonantică, există deci și cuvinte în care nu a avut loc cea de-a doua mutație consonantică, deoarece au fost împrumutate din dialecte germane de jos (Niederdeutsch) sau de mijloc (Mitteldeutsch) la o dată mai recentă.

Astăzi, când există atâtea lucrări de sinteză cu privire la dezvoltarea lingvistică și istorică a dialectelor germane, ar fi păcat să nu se apeleze la ele, pentru a clarifica

o parte încă incomplet deslușită din istoria limbii române. În continuare, vom prezenta fapte care, pentru germaniști, par desigur banale, dar care găsim necesar să fie cunoscute și de cei care doresc să înțeleagă acest fenomen complex al pătrunderii cuvintelor germane în limba română.

Încercări de periodizare a împrumuturilor germane, în funcție de repartiția lor teritorială sau de data atestării lor, s-au mai făcut. (Vezi, de ex., Vasile, Arvinte, "Criterii de determinare a împrumuturilor săsești ale limbii române", în **Anuar de lingvistică și istorie literară**, X/1965), Iași, 97-105. Versiunea franceză în **RRL**, X, nr. 1-3, 127-132. De asemenea s-a arătat în numeroase lucrări că unele cuvinte au intrat pe cale "orizontală", populară, în limba română, iar altele pe cale "verticală", culturală, la distanță. Particularitățile fonetice care fac să fie recunoscute etimoanele aparținând cutărui sau cutărui dialect german nu sunt conținute însă în toate cuvintele de origine germană din română. De asemenea, faptul că dialectele germane vorbite la noi nu continuă în formă pură dialectele germane din teritoriile de origine ale coloniștilor germani, ci reprezintă dialecte mai mult sau mai puțin mixte, rezultate ale unei duble nivelări (una locală, între coloniștii veniți din regiuni mai mult sau mai puțin îndepărtate, și una interlocală, survenită în urma contactului nemților din diferitele localități germane de la noi), nu ușurează situația. O cunoaștere a situației dialectelor germane vorbite la noi, pune pe orice cercetător în gardă, înainte de a trage concluzii pripite cu privire la această problemă. Nu trebuie uitată nici situația specială a limbii germane literare față de dialectele germane, diferența mare dintre acestea și limba scrisă și diferențele mari dintre ele, în comparație cu situația dacoromânei față de subunitățile ei dialectale. Situația extralingvistică, contextele sociale, istorice și economice invocate, pot servi deseori, dar nu întotdeauna, ca argumente.

Propunem, deocamdată, două criterii de departajare cronologică a cuvintelor de origine germană din limba română, cu mențiunea că pot exista întotdeauna excepții, și că cel de-al doilea a fost deja folosit și comentat în literatura de specialitate:

1. Substantivele feminine din română terminate în -ă, care provin din substantive feminine germane cu finala în -e [ă], reprezintă fie împrumuturi din germană făcute la o dată foarte timpurie (*cantă, jufă, aptică, ciuhă* etc.), fie împrumuturi, ceva mai noi, făcute din germana literară (*ștanță, mufă, clupă, bormașină* etc.). Acestea din urmă reprezintă mai ales termeni tehnici din sfera diverselor meșteșuguri sau meserii. Astfel, substantivele românești provenite din forme dialectale germane în care acest -e [e] sau [ă] final a căzut, reprezintă împrumuturi populare, dar mai recente (*șpiț* – germ. *Spitze*, *șpalt* – germ. *Spalt*, *cant* – germ. *Kante*).

Chiar dacă astăzi acest -e [e], [ă] final al substantivelor feminine din dialectele săsești de la noi a căzut, aceasta nu înseamnă că, așa cum o arată exemplele, el nu a existat în perioada timpurie în care s-au făcut aceste împrumuturi. La noi au sosit și vorbitori ai unor dialecte germane din zonele în care acest -e final la feminine s-a păstrat până astăzi.

2. Cuvintele românești în care fricativa alveolară predorsală dentală s- [z-] inițial din germană sau -s- [-z-] intervocalic, are reflexul *j*-, respectiv *-j*- reprezintă împrumuturi foarte vechi, săsești (*jufă, joagăr, strujac, jeț, jețar* (față de mai noul *zețar*), *jechilă; glajă* de exemplu).

Nu putem să nu amintim că majoritatea cuvintelor de origine germană intrate foarte

devreme în română din dialectele săsești vorbite în Transilvania, sau chiar în afara arcului carpatic, o vreme, a fost atribuită influenței maghiare în română. Faptul că nu există însă și un etimon maghiar pentru unele dintre aceste cuvinte (pentru *jețar*, *jeț*, *jechilă* sau *joagăr*, de exemplu) ne face să credem că o astfel de încadrare este întemeiată. Situația aproape paralelă a adaptării în ambele limbi, română și maghiară a germanului s- [z-] sau -s- [-z-] > j-, -j-, în împrumuturile vechi de origine germană o discutăm și mai jos. Același reflex apare și în cazul împrumuturilor timpurii făcute din germană în limba poloneză și în slovenă. De fapt, în documentele de limbă slovenă veche, scrise sub influența ortografiei germane de sus vechi (Althochdeutsch) este folosit grafemul s pentru sl. [sic!] š și ž, iar z, pentru sl. s și z, de unde unii lingviști au tras concluzia că fricativa (germana de sus veche) ahd. s era articulată dorsal, asemănător cu sunetul [ʃ] din germana actuală. Aceasta ar fi însemnat însă că limba germană ar ocupa o poziție aparte în cadrul celorlalte limbi germanice, din acest punct de vedere, fapt care i-a făcut pe alți lingviști, precum Hermann Paul, de exemplu, să respingă această ipoteză. O discuție mai veche poate fi urmărită în Hermann Paul, **Deutsche Grammatik**, I, Halle/ Saale, 1958, p. 349-350. Într-o lucrare astăzi la îndemâna oricui, Werner König, **dtv-Atlas zur deutschen Sprache**, ed. a 11-a, München, 1996, la p. 151, putem citi:

Die š-Aussprache des s bezeugen uns einmal deutsche Lehnwörter in den westslawischen Sprachen: Hier ist das alte s durch š bzw. ž vertreten [...] Zum anderen ist in konservativen Walser- und bairischen Sprachinseln-Mundarten am Südrand der Germania das alte s auch vor und zwischen Vokal als š bzw. š-ähnlicher Laut bewahrt.

Deci, chiar dacă vorbim și în continuare, pentru limba germană, de [s] sau [z] intervocalici sau la inițială urmate de vocală, ne referim la situația de astăzi din dialectele săsești.

Trebuie să ne gândim că aceste împrumuturi provin din variante dialectale din perioada germanei de sus medii (Mittelhochdeutsch), și chiar mai devreme (B. Capesius, *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen...*, p. 65-66), aflate în curs de dezvoltare, iar pronunțarea ca š sau ž a acestei africte pentru acea perioadă timpurie, nu se știe exact în ce măsură și cum era ea repartizată și realizată la coloniștii "sași" veniți la noi de pe teritorii atât geografic cât și lingvistic diferențiate. Cert este, că în Transilvania au fost colonizați germani (și nu numai germani) de pe un teritoriu foarte vast din vestul spațiului lingvistic german și pînă în est la Elba. Au fost aduși la noi, în diverse straturi, vorbitori de dialecte ce aparțineau unele de germana de sus, altele de germana de jos (Hochdeutsch, Niederdeutsch), ba chiar din părțile sudice ale acestui spațiu lingvistic meridional (Oberdeutsch).

O altă problemă care se pune, și care este discutată în tratatele de dialectologie germană și de istoria limbii germane, este situația neclară și deosebită a dialectelor germane dintre Rin și Mosela, de unde se presupune că au venit cei mai mulți coloniști germani în Transilvania. Unii lingviști susțin că acest spațiu a fost inițial german de jos (Niederdeutsch) și a fost apoi "cucerit" de germana de sus (Hochdeutsch). Oricum, aici se vorbesc dialecte (Moselfränkisch, Ripuarisch) care aparțin de "Mitteldeutsch" (germana de mijloc) așa-numita fișie ce face trecerea de la germana de jos la germana de sus. În aceste dialecte controversate, atât de

cunoscuta a doua mutație consonantică germană, care a pornit din sudul spațiului lingvistic german spre nord, nu există ca fenomen general, ci este înregistrată doar în anumite cuvinte. Aceasta este însă situația din zilele noastre. Această mutație consonantică, în funcție de care lingviștii au efectuat repartizarea pe grupuri a dialectelor germane, se presupune că se afla în curs de defășurare în aceste teritorii tocmai când au fost strămutați din aceste zone o parte a strămoșilor "sașilor" transilvăneni. Ea a durat, în aceste părți, cam de pe la anul 800 până în 1200. (Gothard, Lerchner, **Zur II. Lautverschiebung im Rheinisch-Westmitteldeutschen. Diachronische und diatopische Untersuchungen**, Halle/Saale, 1971.)

Întorcându-ne în Transilvania, trebuie să insistăm asupra faptului că dialectele vorbite de sași astăzi, atât de diferite încă de la o localitate la alta, sunt rezultatul unei lungi evoluții, a unui proces îndelungat de nivelare, care mai durează și astăzi, acolo unde mai trăiesc sași. Premisele unei dezvoltări atât de spectaculoase mai ales sub aspect fonetic al acestor dialecte germane săsești au fost următoarele:

1. Coloniști germani și de alte naționalități veniți din spații geografice și lingvistice foarte diferite. Faze de limbă foarte veche și diferențieri mari între dialectele vorbite de coloniști, care mai apoi s-au pierdut, în mare parte.
2. Colonizarea în etape diferite.
3. Izolarea coloniilor săsești de restul spațiului lingvistic german.
4. Contactul cu limba scrierilor lui Luther în secolul al XVI-lea.
5. Contactul cu populațiile aloglote din Transilvania, condiționat de la caz la caz de starea socială a coloniștilor germani (nesupuși sau iobagi).

Urmele diferențierilor dialectale pot fi urmărite și astăzi în dialectele săsești (*bissken*: = *bisschen* ș. a., [kän] = sufixul diminutival *-chen* [çän], așa cum îl cunoaștem și din germana literară. Altă formă a acestui sufix diminutival este *-(t)schen*, acestea trei având o distribuție complementară, în funcție de natura sunetului anterior (B. Capesius, *lucr. cit.*, p. 70). Altele, dispărute sau nu din dialecte sunt atestate în împrumuturile de origine germană din română: *strujac* 'saltea de paie' / germ. lit. *Strohsack*, cu rostirea germană de jos (Niederdeutsch) a grupului consonantic *st-* la început de cuvânt, față de foarte vechiul *štreang* / germ. lit. *Strang*. O rostire germană de jos o atestă și etimonul împrumutului *spițuri* 'dantelă de pus la cearșaf (Oltenia)' [CADE s. v.: 'horbote lucrate cu iglița'], care este germ. *Spitze(n)* cu *s-* (din grupul consonantic inițial *sp*) netrecut la [j]. (La fel: *spargă* / *șpargă* 'sparanghel' (CADE s. v.), în Transilvania, unde nu se poate invoca cu ușurință evitarea rostirii grupului consonantic inițial *șp-* > *sp-*, contrar modelului german, deoarece rostirea aceasta a grupului consonantic amintit încă mai este frecventă: *șpital*, *șpețial*, precum și în cazul grupului consonantic inițial *șt-*: *ștudent*, *ștate (de plată)* etc. Varianta cu *șp-* la inițială, *șpargă* se poate explica și din magh. *spárğa*, dar și din germ. *Spargel* [ʃpɑrgəl]).

Nu trebuie să uităm că nu există documente care să facă pe deplin lumină în problema colonizării cu "sași" a Transilvaniei. Pentru a putea depista teritoriile de origine ale sașilor, s-a apelat inclusiv la descoperiri arheologice, la distingerea diferitelor tipuri de ceramică (roșie și cenușie), la analiza stilului de construcție a bisericilor (romanic, mai vechi, sau gotic, mai nou), sau la tipul de construcție al caselor coloniștilor (de tip francon sau saxon, "fränkisch", "sächsisch"). În unele documente păstrate acolo de unde au plecat acești coloniști se spune doar că au

plecat în Ungaria, de multe ori însă nu se știe dacă au ajuns în Transilvania sau s-au stabilit pe teritoriul Ungariei de astăzi.

O altă latură pe care am abordat-o în întreprinderea de față este cea privitoare la cuvintele de origine franceză din germană, care au intrat prin intermediul dialectelor germane vorbite la noi în română. Majoritatea coloniștilor germani strămutați la noi provine din teritoriile de vest ale spațiului lingvistic german și vorbea dialecte germane în care elementele de origine franceză au o pondere numerică foarte însemnată. Pe lângă elementele lexicale vechi de origine franceză, din aceste dialecte germane, vestice, trebuie să le amintim și pe cele mai noi, intrate în urma unei puternice influențe exercitate de limba franceză, văzută ca model, asupra germanei literare.

De situația din limba germană ne-am folosit și atunci când, în cazul unor cuvinte, aceasta prezintă o evoluție "logico-semantică paralelă" cu cea din română, pentru a stabili originea unor cuvinte cum ar fi *păcăli* sau *pic* (v. infra). În aceste cazuri nu este vorba de o influență germană asupra limbii române, ci de structuri logico-formale ajutătoare.

Am insistat mai mult asupra informațiilor privitoare la dialectele săsești din Transilvania, deoarece dialectele germane "șvăbești" vorbite în Banat nu pun atât de multe probleme pentru specialiști.

Bibliografie, sigle și abrevieri

AUT = *Analele Universității de Vest din Timișoara*

bair. = bairisch

bav. = bavarez

Binder, Stefan, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești*, I, II, III, IV. In: **AUT, Seria Științe Filologice**, III (1965), IV (1966), V (1967), VI (1968), p. 103-123; 221-247; 49-73; 189-203.

CADE = Candrea, Ion Aurel, *Dicționarul enciclopedic ilustrat "Cartea românească"*, București, 1931.

Capesius, Bernhard, *Soziologische Aspekte im Siebenbürgisch-Sächsischen*. In: Helmut Kelp (coord.), **Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983**, București, 1993, p. 124-134.

Idem, *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen*. In: Helmut Kelp (coord.), op. cit, p. 56-81.

Crössmann-Osterloh, Helga, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische*, Tübingen, 1985.

Cujbă, Cornelia, *Influența limbii germane asupra vocabularului limbii române literare contemporane*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea "Al. I. Cuza" Iași, 1988.

Idem, *Promotori ai elementului german în Moldova*. In: **Beiträge zur Geschichte der Germanistik in Rumänien**, București, 1997, p. 117-131.

DGR = *Dicționar român-german*, ed. a II-a revăzută și îmbogățită, coord. Mihai Isbășescu, M. Iliescu, București, 1989.

DRG = *Dicționar german-român*, Mihai Isbășescu, M. Iliescu (coord.), ed. a II-a, revăzută și îmbogățită, București, 1989.

DSB I-IV = Maria Purdela Sitaru, Sergiu Drincu, **Dicționarul subdialectului bănățean**, vol. I-IV, Timișoara, 1985-1988.

dtv – **Atlas zur deutschen Sprache**, elaborat de Werner König, ed. a 11-a, München, 1996.

DWB = Grimm, Jacob și Wilhelm, **Deutsches Wörterbuch**, 16 vol., Leipzig, 1854-1961. Ed. revizuită, Leipzig, 1965 ș. u.

ELS I = **Wörterbuch der Elsässischen Mundarten**, prelucrat de E. Martin și H. Lienhart, Vol. I (A-N), Strassburg, 1899. Berlin /New York 1974.

Frings, Theodor, **Grundlegung einer Geschichte der deutschen Sprache**, ed. a 3-a lărgită, Halle (Saale), 1957.

Idem, „Sprache und Geschichte“, I-III. In: **Mitteldeutsche Studien**, nr. 16, 17, 18, revistă editată de Th. Frings și K. Bischoff, Halle (Saale), 1956.

Gehl, Hans, Purdela Sitaru, Maria (coordonatori), **Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas**. In: **Materialien**. Heft 4, Tübingen, 1994.

germ. dial. = germanul dialectal
germ. lit. = germanul literar

Ioniță/Gehl = Ioniță, Vasile, Gehl, Hans, „Ethnographische deutsche Entlehnungen in den Banater rumänischen Mundarten“. In: **Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik**, LX (1993), nr. 2, p. 158-199.

Irimescu, Ileana, *Câteva contribuții privind influența limbii române asupra graiurilor șvăbești din Banat*. In: **Gheorghe I. Tohăneanu 70**, Timișoara, 1995, p. 251-255.

Idem, *Două împrumuturi de origine germană din Banat*. In **AUT, Seria Științe Filologice**, XXXIII, 1995, p. 167-171.

Kelp, Bernhard (coord.), **Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983**, București, 1993.

Kisch, Gustav, **Germanische Kontinuität in Siebenbürgen**, Jena, Leipzig, 1936.

Klaster-Ungureanu, Grete, *Luthers Sprache in Siebenbürgen*. In: Helmut Kelp (coord.), *op. cit.*, p. 303-317.

Kluge, Friedrich, **Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache**, ed. a 23-a, revizuită de Elmar Seebold, Berlin/New York, 1995.

Kottler, Peter, *Sprachliche Kennzeichnung der Banater Deutschen*. In: Hans Gehl, **Banater Volksgut**, Timișoara, 1984, p. 226-264.

Idem, *Die Deklination des Adjektivs in den Banater Mundarten mit vorwiegend westmitteldeutschem Gepräge*. In: **AUT, Seria Științe Filologice**, XI (1973), p. 31-50.

Idem, **Die Grundformen des Verbs in den Banater Mundarten rhein- und moselfränkischer Prägung**, Timișoara, TUT, 1977.

Krauβ, Friedrich, **Wörterbuch der nordsiebenbürgischen Handwerkssprachen**, Siegburg, 1957.

LR = *Limba română*

Lothr. = **Wörterbuch der deutsch-lothringischen Mundarten**, prelucrat de Michael Ferdinand Follmann, Leipzig, 1909.

LUX I = **Luxemburger Wörterbuch**, vol. I-V, Luxemburg, 1950-1977.

Mihăilă, DLRV = Mihăilă, G., *Dicționarul limbii române vechi*.

Nordsieb. I = **Nordsiebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch**, fondat Friedrich Krauβ, redactat de Gisela Richter, vol. I Köln și Viena, 1986 ș. u.

Paul, Hermann, **Mittelhochdeutsche Grammatik**, ediția a 21-a revăzută de Hugo

Moser și Ingeborg Schröbler, Tübingen, 1975.

Pfälz. I = **Pfälzisches Wörterbuch**, 6 vol., fondat de Ernst Christmann, redactat de Julius Krämer, Post, Rudolf, Josef Schwing, Sigrid Bingenheimer, Wiesbaden / Stuttgart, vol. I (A-B/P) 1965-1997.

Post, Rudolf, **Pfälzisch. Einführung in eine Sprachlandschaft**, Landau/Pfalz, 1992.

Idem, **Romanische Entlehnungen in den westmitteldeutschen Mundarten. Diatopische, diachrone und diastratische Untersuchungen zur sprachlichen Interferenz am Beispiel des landwirtschaftlichen Sachwortschatzes**, Wiesbaden, 1982.

Puşcariu, Sextil, **Limba română**, vol. I, *Privire generală*, prefață de G. Istrate, București, 1976.

REW = Meyer-Lübke, Wilhelm, **Romanisches Etymologisches Wörterbuch**, ed. a 5-a, Heidelberg, 1972.

Rhein. I = Müller, Josef, **Rheinisches Wörterbuch**, vol. I, Bonn, 1928.

rheifr. = rheinfränkisch

Ringseis, Franz, **Neues Bayerisches Wörterbuch**, ed. a 3-a, München, 1994.

säs. = săsesc

Schirmunski, Viktor, **Deutsche Mundartenkunde**, Berlin, 1962.

Schmeller = Schmeller, Andreas, **Bayerisches Wörterbuch**, 4 vol., Tübingen 1827, 1828, 1836, 1837. Reprint 1985.

Schützeichel, Rudolf, **Die Grundlagen des westlichen Mitteldeutschen**, Tübingen, 1976.

Sieb-sächs = **Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch**, vol. I-II prelucrate de Adolf Schullerus ș. a., Berlin/Leipzig, 1924-1926; vol. III-V prelucrate de Gisela Richter, Anneliese Thudt ș. a., Berlin/București, 1971-1975; fasc. 1-2 din vol. V prelucrate de Johann Roth, Friedrich Krauß ș. a., Berlin/Leipzig, 1929-1931.

WBÖ = **Wörterbuch der Bairischen Mundarten in Österreich**, editat de Viktor Dollmayr și Eberhard Kranzmayer, Viena, 1963 ș. u.

Wiesinger, Peter, Raffin, Elisabeth, în colab. cu Gertraude Voigt, **Bibliographie zur Grammatik der deutschen Dialekte. Laut-, Formen-, Wortbildungs- und Satzlehre**, Berna, Frankfurt pe Main, 1982.

Wolf, Johann, **Banater deutsche Mundartenkunde**, București, 1987.